

Metodika

Blok 7

Demokracie a komunismus v Československu

LEKCE

28

Jak se žilo v 50. letech 20. století

CÍLOVÁ SKUPINA

ZŠ / 14–15 let

ČASOVÁ DOTACE

45 minut

MEZIPŘEDMĚTOVÉ
VZTAHY

Občanská výchova /
Osobnostní a sociální
výchova

KLÍČOVÁ SLOVA

50. léta 20. století / ideologie /
politický proces / znárodnění
/ přidělový systém /
nedostatek spotřebního
zboží / pionýrská organizace
/ kolektivizace / měnová
reforma

Anotace lekce

Lekce se zabývá každodenním životem dětí v 50. letech 20. století. Cvičení HL pracuje s rozhlasovým projevem Antonína Zápotockého, ve kterém zdůvodňuje, proč by tradičního českého Ježíška měl nahradit příjezd dědy Mráze. Větší část hodiny se věnuje interpretaci vzpomínek na dětství v 50. letech 20. století prostřednictvím techniky živých obrazů.

Klíčová je i závěrečná slovní reflexe po předvedení živých obrazů.

Pracovní list obsahuje dvě varianty formulářů pro písemné odpovědi na položené otázky.

Volba formuláře záleží na variantě lekce zvolené učitelem.

Badatelská otázka

Co zažívaly děti v 50. letech 20. století?

Vzdělávací cíle

Obsah

- Žáci se seznamují s několika konkrétními příklady ideologického působení komunistického režimu na děti.
- Žáci vlastními slovy zdůvodní, proč se nepodařilo změnit vánoční tradici.
- Žáci se při tvorbě a předvedení živého obrazu vcítí do konkrétních situací dětí v 50. letech 20. století a zažitý pocit pojmenují.
- Žáci obsahy konkrétních vzpomínek přiřadí k nadřazeným pojmům popisujícím sledované období a přiřazení zdůvodní.

Historické myšlení: Dobové perspektivy

- Žáci pochopí, jak jednotlivé jevy 50. let 20. století ovlivňovaly život konkrétních osob.
- Žáci pochopí složitost životní situace některých dětí žijících v 50. letech 20. století.

Badatelské dovednosti

- Sestavujeme podloženou odpověď.
- Zohledňujeme dobové souvislosti.

Vazba lekce na RVP ZV (2021)

D-9-7-05 / hodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jeho vnitřní sociální, politické, hospodářské a kulturní prostředí

Zdroje

Zdroj 1

HistoryLab: Vánoční změna?	název
https://lms.historylab.cz/katalog/cviceni/vanocni-zmena	link
	komentář

Cvičení otvírá téma ideologického působení Komunistické strany Československa na děti. Pracuje s rozhlasovým projevem A. Zápotockého k mládeži. Na druhém slidu je obraz J. Lady z roku 1938 znázorňující tradiční české Vánoce. Žáci v něm naznačují změny, ke kterým dle projevu má dojít. Pak se zamýšlejí ve slidu 3 nad tím, proč vlastně mělo dojít ke změně tradice, co bylo jejím cílem. Ve finální odpovědi formulují důvody, proč se tato změna nepodařila.

Zdroj 2

Čtyři vzpomínky na dětství vycházející z divadelního textu hry <i>A modrý z nebe byste nechtěli?</i> souboru Třetí věk při MěK Louny	název
https://www.mkl.cz/treti-vek/divadelni-soubor/divadelni-hry/a-modry-z-nebe-byste-nechteli	link
	komentář

Tato inscenace vznikla v režii Renaty Vordové při práci s posluchačkami Akademie třetího věku při Městské knihovně v Lounech. Čtyři z účinkujících byly v 50. letech 20. století ve věku 8–11 let (proto jsou v lekci pouze čtyři vzpomínky). Základní metodou práce bylo, že zaznamenávaly vzpomínky z dob svého dětství, ty pak následně upravovaly a režisérka z nich sestavila finální scénickou koláž, v níž jsou sledovány osudy dětí a posléze i dospívajících dívek od konce 40. let do roku 1968. Žádná z účinkujících senierek neinterpretovala v představení vlastní vzpomínky. Inscenace vznikla v roce 2011. V roce 2021 je nejstarší dámě 80 let.

Návrh postupu

Fáze

Popis

Učitel

Žák

Komentáře

Fáze 1
max. 15 minut
(lépe méně, např. 12 minut)

**Vánoční změna?
Práce s HL
cvičením**

- Společně s třídou projde první tři slidy.
- Motivuje žáky k návrhům záznamů změn u slidy 2 a k návrhům odpovědí. Jejich odpovědi zaznamenává.

- Postupuje dle pokynů učitele.

- Je vhodné mít dopředu ve třídě připraveno uspořádání prostoru pro 4 (či 8) skupiny a volnou část třídy pro předvádění živých obrazů ve fázi 3.
- Učitel má připraven modus „s celou třídou“ a připravený slide 1 – zvukový záznam rozhlasového projevu A. Zápotockého.

Fáze 2
max. 15 minut

**interpretace
vzpomínek
a příprava živých
obrazů (ŽO)**

- Jednoduchým způsobem rozdělí žáky do 4 skupin (případně do 8 – pak mají vždy 2 skupiny stejný úryvek).
- 5 min – čtení textu, 10 min – příprava živého obrazu.
- Během přípravy ŽO učitel prochází třídou, poskytuje rady, pokud žáci tvoří obraz mimo text vzpomínky, učitel se snaží je navést k obsahu vzpomínky a opravě obrazu.
- Je třeba hlídat čas.
- Během práce skupin zároveň každému žákovi případně připraví odpovědní formulář.
- Charakteristiky jevů mají žáci v PL.

- Žáci pracují ve 4 skupinách (při početné třídě – 30 žáků v 8 skupinách).
- 5 min max. na přečtení textu vzpomínky, 10 min max. na přípravu obrazu.

- Příklad instrukce pro tvorbu živého obrazu: *Pracujte ve 4 skupinách. Každá skupina pracuje s jednou vzpomínkou. Dobře si přečtěte text vzpomínky a domluvte se ve skupině na tom, jak by vypadala fotografie, která by tuto vzpomínku mohla představit ostatním. Vytvořte ze svých děl takovou fotografii, abyste ji mohli ukázat spolužákům. Dobře si promyslete, kdo a jak bude znázorňovat postavy ze vzpomínky, aby spolužáci z vaší fotografie dobře rozpoznali, jakou situaci ukazujete a kdo je kdo.*
- Důležitější je diskuse ve skupině nad významem vzpomínky než dokonalý živý obraz. Nevadí, když žáci nejsou zcela detailně domluveni, měli by si alespoň vyzkoušet základní rozvržení v prostoru, a zejména ujasnit své role a jejich významy – koho ukazují a jaká je jejich role v situaci.

Fáze

Popis

Učitel

Žák

Komentáře

Fáze 3
10 minut
 zkušeni žáci,
5 minut
 nezkušeni žáci

**předvedení
 živých obrazů
 spolužákům
 s reflexí
 předvedeného**

- Provází skupiny žáků předváděním ŽO v roli vypravěče. Předem se domluví s žáky, že mluvit se bude až po předvedení všech obrazů – šetří to čas.
- Při obcházení je třeba vědět, kdo má který obraz, a nedomlouvat se předem na pořadí – když žáci nevědí pořadí předvádění, jsou pozornější a nečekají jen na svoje „vystoupení“ a nedomlouvají si detaily při předvádění obrazu jiné skupiny.
- Když bude vypravěč úsporný a třída dobře zorganizována, předvedení obrazů potrvá cca 3 minuty. Učitel řídí reflexi, aby byla účelná na základě pozorování žáků při předvádění ŽO, volí vhodné otázky.

- Na vyzvání učitele vytvoří ŽO a vyjádří se k reflexi spolužáků.
- V reflexi žáci-diváci řeknou, jak obrazy, které viděli, četli, co je jejich významem. Žáci-hráči potvrdí či popíší nerozpoznaný záměr.

- V případě 8 skupin jsou dva ŽO vytvořené na základě stejné vzpomínky předváděny současně, aby ostatní spolužáci viděli oba obrazy. Srovnání se pak využije při reflexi.
- Nevadí, když při předvádění někdo vypadne z role, důležité je ukázat, kdo je kdo a co se děje.
- Tvorbu ŽO může učitel určovat např. zvukovým signálem. Např.: *Jedna dívka se radovala z toho, že je třídním pokladníkem...* a cinkne na triangu, do doznění triangu musí být obraz hotový.
- Při reflexi, jsou-li dva ŽO ke vzpomínce, nezapomene učitel vést žáky ke srovnání dvou vyjádření téhož.
- U nezkušených žáků je reflexe krátká, u zkušenějších už může být velmi strukturovaná – žáci jsou schopni popsat stručně i svoji účast na přípravě ŽO, zvládnutí role při předvádění apod.

Fáze 4
10 minut
 zkušeni žáci,
5 minut
 nezkušeni žáci

**odpověď
 na závěrečnou
 otázku**

- Dle zkušenosti žáků instruuje k vyplnění závěrečné otázky ze slidy 4 v HistoryLabu a nebo k vyplnění delšího odpovědního formuláře.

- Každý se co nejrychleji vrátí do své lavice, kde má učitelem připraveny všechny vzpomínky a závěrečný odpovědní formulář.
- Každý písemně odpovídá sám.

- Nezkušení žáci pravděpodobně přivítají spíše odpovědní formulář – pak je reflexe kratinká, jen popíše viděné (a zpravidla je to učitel, kdo musí stručně viděné okomentovat).
- Správné přiřazení: 1 – nedostatek zboží, lze brát v potaz i přidělový systém; 2 – politické procesy; 3 – pionýrská organizace; 4 – měnová reforma.

Poznámka

Pokud učitel nevyhovuje aktivizační technika dramatické výchovy Živý obraz, lze pracovat tak, že každý žák po fázi 1 pracuje samostatně. Nejdříve odpoví na otázku ze cvičení HistoryLabu: Změna vánoční tradice se nepodařila, protože...

V PL jsou uvedeny všechny 4 vzpomínky a 6 možností přiřazení jevů. Ve fázi 2 si žák vybere (jsou mu určeny učitelem) 2 vzpomínky, ty si přečte a přiřadí k odpovídající-

cím jevům (10–15 min), ve fázi 3 učitel reflektuje s žáky přiřazení vzpomínek k jevům (15–20 min). Ve fázi 2 učitel poskytuje pomoc žákům a ve fázi 3 řídí finální reflexi. Pro tento případ je třeba patřičně upravit odpovědní formuláře.

Kritéria hodnocení

Základní úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák přiřadí vzpomínky ke správným jevům, ale zdůvodní jen přiřazení u vlastní skupiny.

Příklad odpovědi

Moje skupina pracovala se vzpomínkou č. 2, která se týkala politických procesů, protože se tam psalo o Rudolfovi Slánském. První skupina pracovala se vzpomínkou č. 3, která byla o pionýrech, třetí skupina pracovala se vzpomínkou č. 4, který byla o měnové reformě, a poslední skupina měla vzpomínku č. 1 o nedostatku zboží.

Střední úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák přiřadí vzpomínky ke správným jevům, zdůvodní přiřazení jen jedním odkazem na text vzpomínky.

Příklad odpovědi

Moje skupina pracovala se vzpomínkou č. 2, která se týkala politických procesů, protože se učitelka zmínila o tom, že Rudolf Slánský byl zrádce. Vzpomínka číslo 3 se týkala pionýrské organizace, holčička se nemohla stát pionýrkou kvůli tatínkovi, do Pionýra chtěli všichni. Vzpomínka č. 4 se týkala měnové reformy, bylo v ní, že pokladníci vyměnili peníze v poměru 1:50. Vzpomínka č. 1 se týkala fronty na maso.

Pokročilá úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák přiřadí vzpomínky ke správným jevům, přiřazení zdůvodní více než pouze jedním argumentem ze vzpomínek.

Příklad odpovědi

Moje skupina pracovala se vzpomínkou č. 2, která se týkala politických procesů, protože se učitelka zmínila o tom, že Rudolf Slánský byl zrádce a jeho jméno se vyškrtávalo z učebnic. Vzpomínka č. 3 se týkala pionýrské organizace, popisuje, jak jednu holčičku nevzali do Pionýra kvůli tomu, že tatínek byl prý vykořisťovatel, ale ona to nemohla pochopit, protože tatínek zaměstnával jen maminku. Měli asi jenom malý obchod. Holčičce to nebylo příjemné, protože se cítila odsouzená. Vzpomínka č. 4 se vázala k měnové reformě. Popisuje konkrétní případ výměny peněz v poměru 1:50 a také to, že peníze úplně ztratily svoji hodnotu. Vzpomínka č. 1 se vztahuje k nedostatku zboží. Popisuje, jak se členové rodiny střídali ve frontě na maso a že ne vždy dostali to, co chtěli. Masa byl nedostatek.

Hodnocení živých obrazů ve slovní reflexi

Pokud jsou žáci nezkušení, je reflexe vedena k tomu, co žáci chtěli svým živým obrazem vyjádřit (u nezkušených je vhodnější mluvit o fotografii, lépe tak porozumějí zadání, termín živý obraz lze přidat později), jak pochopili situaci ve vzpomínce a k jakému jevu se odkazuje.

Zkušenější žáci pak dále sami mohou reflektovat, jak dokázali udržet roli, kterou ztvárňovali v živém obraze; zda si myslí, že se jim podařilo dobře sdělit záměr celé skupiny; do jaké míry spolupracovali s ostatními členy skupiny; jak přesné bylo jejich vyjádření záměru; v čem se odlišovalo provedení od původního plánu; zda při přípravě ŽO došlo k rozporům, na čem se ve skupině všichni shodli, kdo z nich ovlivnil celkovou podobu obrazu apod. Reflexe se zpřesňuje se zkušeností.

Doporučená literatura

PAŽOUT, J.(ed.)

Každodenní život v Československu 1945/48–1989.

Praha–Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů, Technická univerzita v Liberci, 2015. Zejména str. 18–32.

Metodika

Blok 7 / Demokracie a komunismus v Československu

Lekce 28

Jak se žilo v 50. letech 20. století

Autorka lekce (metodický a pracovní list):

Iva Vachková

Grafická úprava:

Hedvika Vilinger Člupná

Dílo podléhá licenci [Creative Commons CC BY-SA 4.0](#)

[Uveďte původ–Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.](#)

Všechny metodiky a pracovní listy jsou v elektronické podobě ke stažení na webových stránkách dejepisplus.npi.cz.

Rok vydání 2022

Národní pedagogický institut České republiky

www.npi.cz

npi | Národní pedagogický institut
České republiky